

T1. Luo Xin 罗新 (2015). Hei-zhan Shang-de Bei-wei Huang-di 黑毡上的北魏皇帝 (Kara Keçe Üzerindeki Kuzey Wei İmparatoru) / T. G. Balcı (pp. 74-77)

T1. Luo Xin 罗新 (2015). Hei-zhan Shang-de Bei-wei Huang-di 黑毡上的北魏皇帝 (Kara Keçe Üzerindeki Kuzey Wei İmparatoru): Pekin北京: Dolphin Kitap, 122 s., ISBN 978-7-5110-2025-3.

T. Gökçe BALCI¹

Prof. Dr. Luo Xin, Eski Çin Tarihi, Eski Türk Tarihi, kültürü ve bozkır kavimleri hakkında çok önemli çalışmaları bulunan ve Pekin Üniversitesi'nde görev yapmakta olan bir tarihçidir. 2007 yılında ODTÜ'de de bulunan Prof. Dr. Luo Xin, 2007-2012 yıllarında ülkemizde çeşitli bilimsel çalışmalar yapmıştır. Hatta 2011 yılında Türk Dünyası Mühendisler ve Mimarlar Birliği tarafından kendisine "Türk Dünyası Büyük Hizmet Ödülü" verilmiştir.

Hem Çin hem de bozkır tarihi ve kültürü hakkında önemli kitapları bulunan Prof. Dr. Luo Xin'in *Kara Keçe Üzerindeki Kuzey Wei İmparatoru* isimli kitabı da bunlardan biridir. Söz konusu eserde hem İslamiyetten önceki Türk Tarihi'nin hem de Eski Çin Tarihi'nin önemli kavimlerinden birisi olan Tabgaçların Kuzey Wei Hanedanlığı (386-534) imparatorları bağlamında "Kara Keçe" ritüelinin Orta Asya tarihindeki yeri ve önemi örneklerle anlatılmaktadır.

Eser dört ana ve iki ek bölümden oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümünde yazar öncelikle bilhassa tahta geçme usulleri ile verilen bilgiler bağlamında Tabgaç tarihinin anlatıldığı hanedan tarihi olan *Wei-shu* ile yine Tabgaçlar ile ilgili bilgiler bulabileceğimiz diğer bazı Çin kaynaklarını karşılaştırmaktadır. Bundan sonra ise yazar Kuzey Wei Hanedanlığı'nın son imparatoru Xiaowu'nun tahta geçme töreninde "yedi kişi tarafından kara keçe üzerinde kaldırılması" suretiyle gerçekleştirilen ritüelden bahsetmektedir. Ritüelin mahiyeti ve niteliklerini anlatarak söz konusu törenin prosedürlerini okuyucuya aktarmaktadır. Buna benzer prosedürlerin uygulandığı Tabgaç tarihinde gerçekleşen diğer törenlere de değinen yazar bunu geleneksellik ile temellendirerek zihnimizde Tabgaç tarihi süreci içerisinde bir devamlılık oluşmasını sağlamaktadır. Hatta meseleyi bir adım daha ileri taşıyarak diğer bazı Orta Asya kökenli devletlerde söz konusu tören ile benzerlik teşkil eden uygulamalara değinerek okuyucuya "meselenin sadece Tabgaç tarihi odaklı düşünülmesinin doğru olmadığını ve konunun daha geniş kapsamlı değerlendirilmesi gerektiği" mesajını iletmektedir. Yazar birinci bölüme şu dikkat çekici satırlar ile son vermektedir:

"Bizden öncekilerin de fark ettiği üzere, hükümdarın kendisini destekleyenler tarafından keçe üzerinde kaldırılarak tahta çıkarılması, gerçekten de İç Asya'daki göçebe kültürün eski geleneğidir. Her ne kadar Tabgaçlardan önceki ve o zamana dair veriler kaybolmuş olsa da, sonraki kanıtlar Tabgaçlarda da "Eski Tahta Geçme Usulünün" bulunduğunu ve uzun süredir Kuzey Wei tarafından kullanıldığını ispatlamakla kalmıyor, aynı zamanda da İç Asya kültürünün bir süreklilik gösterdiğini de açıklamış oluyor. Ayrıca bu bizim Eski Çin Tarihi ile ilgili İç Asya dinamiklerini de kavramamızı sağlıyor."

Yazar kitabın ikinci bölümünde söz konusu geleneğin İç Asya Tarihi'ndeki yerini çeşitli devletlerden örnekler vererek karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Gelenek hakkında bilgi veren diğer eserlerden de alıntılar yapan yazar bu bölümde Göktürk, Uygur ve Moğol hükümdarlarının tahta çıkma törenlerine dair bilgiler vermektedir. Ayrıca Çin'de Kitanlar tarafından kurulan Liao ve Moğollar tarafından kurulan Yuan Hanedanlığı imparatorlarının da bu geleneğe tahta çıktıklarını ispatlayan örnekler sunmaktadır. Yazar söz konusu bu çeşitli devletlerden misaller

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü (Kırklareli, Türkiye), gokcebalci@klu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0877-2254 [Makale kayıt tarihi: 20.05.2021-kabul tarihi: 01.06.2021]

verirken aynı zamanda Moğollarda keçenin renginin beyaz kullanılması gibi geleneğin uygulanış biçimindeki değişikliklere de değinmektedir. Yine keçeyi kaldıranların sayısı hakkında farklılıklar olduğu da göze çarpmaktadır. Bu bölümde yazar söz konusu geleneğin yanında mevzubahis devletlerde hükümdarın tahta çıkma töreninde yapılan diğer uygulamalardan da bahsetmektedir. Göktürklerde kağanın boğazına ipek şal ile sarmak suretiyle bayılması, Kitanlarda hanın bindiği atın onu düşürecek şekilde koşturulması ve han attan düşünce onu keçeye sarmaları gibi dikkat çekici gelenekler hakkında bilgiler vermektedir. Yazar kara keçe geleneğinin Orta Asya'da 19. yüzyıla kadar varlığını sürdürdüğünü belirterek şöyle yazmaktadır: “*Her ne kadar veriler yetersiz olsa da, mevcut araştırmalar keçe üzerinde kaldırılarak han ilan etme töreninin İç Asya bozkırlarının en eski ve güçlü geleneği olduğunu göstermektedir. Mevcut kanıtlardan Tabgaç, Göktürk, Uygur, Kitan ve Moğolların bu geleneğe sıkı sıkıya bağlı oldukları anlaşılmaktadır. Yine Tabgaçların çağdaşı Ruan-ruanlar ile Uygurların çağdaşı Kırgızlar ve Kitanların çağdaşı Xilerin bu geleneğin dışında kalma ihtimali çok azdır.*”.

Üçüncü bölümde İç Asya kökenli devletlerdeki taht veraset sistemi ve hükümdarlık töreni örneklerle açıklanmaktadır. Yazar bu bölümdeki amacını şu şekilde özetlemektedir: “*Burada bizim amacımız hükümdarlık töreninin kökenini, sürecini, evrimini ve sembolik anlamını incelemek değildir. Bizim amacımız, bu geleneğin uzun süre nasıl varlığını koruduğunu değerlendirmektir.*”.

Bu bölümde öncelikle hükümdarlık törenlerinde kullanılan keçenin, her ne kadar bazı bilim insanları tarafından sıradan bir nesne gibi değerlendirilse de, aslında bozkır kavimleri için ne denli önemli olduğu vurgulanmıştır. Bozkırlıların hayatında vazgeçilmez bir materyal olan keçe aynı zamanda dinsel açıdan da değerlidir. Yazar ardından bozkır kökenli devletlerde taht veraset sisteminden bahsetmektedir. Burada tarihi kayıtlarda yer alan çeşitli devletlerin hükümdarlarının tahta çıkma töreninde sarf ettiği sözlere yer vererek bir “ortak üslup” varlığına dikkat çekmektedir. Kullanılan bu ortak üslupta vurgulanan şey ise hükümdarın hanedandan “tegin” unvanlı beylere de tahta çıkma hakkı veren bozkır veraset sistemine duyduğu saygı ve kabulleniş biçimidir. Yazar bu bölümde ayrıca büyük tarihçimiz Zeki Velidi Togan’dan da alıntılar yaparak “keçe geleneğinin” yakın dönemdeki yansımalarına yer verip geçmiş ile günümüz arasında bir köprü kurarak söz konusu geleneğin ne denli köklü ve güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.

Dördüncü bölümde yazar İç Asya Tarihi ile Eski Çin Tarihi’nin birbirinden ayrılmaz yönlerini ele almaktadır. Bu bölümde öncelikle geleneksel Çin tarihçiliğinin İç Asya Tarihi’ne olan yaklaşımının problemleri yönlerini ele almaktadır. Yazar bu bakış açısını şu şekilde izah etmektedir: “*Çin hanedanlıkları tarihi çerçevesinde hanedanlar, hükümdarlar, bayrak ve kıyafet renkleri, bazı takvim ve ölçüler değişse de kimse bu değişimleri Çin tarihinin kesintiye uğraması olarak düşünmez. Fakat İç Asya meselesine gelince, pek çok kişi Ruan-ruanların, Göktürklerin, Uygurların devamlılığını Çin’in hanedan değişimi ile aynı nitelikte görmez. Bilinçsizce onları birbirlerinden farklı milletler olarak görme eğilimindedirler. Dolayısıyla onların arasındaki mücadele ve birbirinin yerini almaları Çin tarihindeki hanedan değişiminden farklı olarak değerlendirilir.*”.

Yazara göre bu şekilde geleneksel bakış açısıyla İç Asya Tarihi’ne bütüncül bir tavırla yaklaşmamak oldukça problemlidir. Zira birçok hanedanlık değişimine rağmen Çin Tarihi nasıl ki bir bütün olarak ele alınıyorsa İç Asya Tarihi de aynı şekilde bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Burada yazar farklı dönemlerde ve farklı coğrafyalarda kurulan bozkır kökenli devletlerde uygulanan “kara keçe” uygulamasından yola çıkarak İç Asya Tarihi’nin birbirinden

T1. Luo Xin 罗新 (2015). Hei-zhan Shang-de Bei-wei Huang-di 黑毡上的北魏皇帝 (Kara Keçe Üzerindeki Kuzey Wei İmparatoru) / T. G. Balcı (pp. 74-77)

bağımsız siyasi oluşumların sahip oldukları ortak kültürel unsurlar ile aslında ne kadar da birbirlerine bağlı olduklarını çarpıcı bir örnek ile ortaya koymaktadır. Yazar Çin ve İç Asya Tarihi yazarken takip edilmesi gereken metodolojiyi şu şekilde dile getirmektedir: “*İç Asya tarihinin bağımsızlığını ve sürekliliğini bir ön koşul olarak kabul ettikten sonra, Çin Tarihi ve İç Asya Tarihi arasındaki karmaşık ilişkiyi nasıl ele alacağımız sorunuyla karşı karşıya kalırız. Vurgulamamız gereken mesele, bu iki bağımsız tarihi alan arasında her zaman temas, geçişgenlik ve örtüşmenin var olduğudur. Çin Tarihi ve İç Asya Tarihi’ndeki bu tür örtüşmeleri Çin Tarihi’nin her döneminde görebiliriz. Bu anlamda, Hunlar, Ruan-ruanlar, Türkler, Uygurlar gibi İç Asya bozkırlarındaki göçebe toplumların tarihi elbette İç Asya Tarihi’ne aittir, fakat aynı zamanda Çin Tarihi’nin de bir parçasıdır. İç Asya’dan gelen On Altı Devlet, Kuzey Weiler, Liao, Jin, Batı Xia, Moğol Yuan, Mançu Qing Hanedanlıkları Çin’de istikrarlı hanedanlıklar kurdular. Tabii ki, bu hanedanlar Çin Tarihi’nin önemli bir parçasıdır. Fakat onlar aynı zamanda İç Asya Tarihi’nin de bir parçasıdır.*”.

Yazar burada hem İç Asya hem de Eski Çin Tarihi’nin bir parçası olan bozkır kökenli kavimler tarafından Çin topraklarında kurulan devletlere de nasıl bir bakış açısıyla yaklaşılması gerektiğini oldukça güzel özetlemektedir. Bu bakış açısına göre söz konusu kavimlerden bir tanesi olan Tabgaçların hükümdarlarının hem Kuzey Wei Hanedanlığı’nın imparatorları hem de bozkırlıların kağanları olduklarını kabul etmek gerekmektedir. Bu yaklaşım her iki tarihin birbirinden ayıramayacağını görmek ve çalışırken nasıl bir metodoloji izlenmesi gerektiğini kavramak açısından oldukça önemlidir.

Kitabın birinci ek bölümünde yazar Eski Çin Tarihi’nin enteresan periyodlarından birisi olan On Altı Devlet ve Kuzey Hanedanlıkları dönemlerinin Çin’deki araştırma metotlarını ele almaktadır. Bu dönemi inceleyen tarihçiler benimsedikleri iki farklı bakış açısı ile birbirlerinden ayrılmaktadır. İlk bakış açısına göre söz konusu dönemde Çin içerisinde devlet kuran bozkırlı kavimlerin etkisiyle Çin kültürü bir süreliğine güneye kaymak zorunda kalsa da süreç içerisinde bu kavimler kadim Çin kültürünün etkisi altında erimişlerdir. İzlenen bu metotta söz konusu bozkırlı kavimlerin tarihi geçmişleri vurgulanmadan ve hatta bazen gizlenerek bu devir Batı Jin Hanedanlığı ile Sui-Tang Hanedanlıkları arasında tesadüfen ortaya çıkmış bir ara dönem olarak ele alınmaktadır. Diğer bakış açısına göre ise bu kavimlerin bozkır kökenleri vurgulanarak sahip oldukları yüksek kültürel değerleri Çin kültürüne aktardıkları fikri kabul edilmektedir. Örneğin bu fikri benimseyen tarihçilerden bir tanesi olan Chen Yin-ke şöyle söylemektedir: “*Çin Seddi dışındaki bozkırlıların asil kanlarını alıp, Çin’in bitap düşen vücuduna enjekte edilmesi, eski hastalıkları hemen giderdi, yenilenmiş vücut tekrar güçlendi ve genişleme kudretine kavuştu. Nasıl da daha önce tarihte rastlanmamış bir seyir...”.*

Yazara göre Çin’de genellikle izlenen metodolojilere göre merkeze Çin tarihi alınmaktadır. Yani bu dönem, İç Asya Tarihi’nin bir parçası olarak görülmeden sadece Çin Tarihi kronolojisine oturtulmaya çalışılmaktadır. Yazar bu bölümde söz konusu dönemi İç Asya bakış açısı ile ele almanın yollarını açıklamaktadır. Bunun için de öncelikle İç Asya Tarihi’ni görmezden gelmeyip bozkır kültürünün özelliklerini araştırmayı tavsiye etmektedir. Yazarın burada belirttiğine göre: “*İç Asya Tarihi kaynakları Avrasya kıtasının tüm önemli bölgelerinde çok azdır ve genelde de İç Asya dillerinde üretilmemiştir. Bilhassa erken dönem doğu bölgesi çalışmalarında Çince kaynaklar tekeldir. Bu kaynaklar yerleşik toplumda üretildiği için bilgiler onların kültürel değerleri ve ön yargılarının etkisi altında oluşmuştur. Dolayısıyla İç Asya Tarihi’ni araştırırken söz konusu kaynakları süzgeçten geçirmek zorundayız. Bununla birlikte İç Asya Tarihi eğer Çin Tarihi’nden tamamen ayrıştırılmış olsaydı o zaman da kaydedilmezdi, anlatılmazdı ve*

anlaşılmazdı ve sonsuza kadar kaybolurdu. Aynı şekilde, Çin tarihinde de bozkır kültürü tek bir dönemle sınırlı değildir. Tıpkı Kuzey Hanedanlıklarında olduğu gibi Liao, Jin, Yuan, Qing Hanedanlıkları da hem Çin Tarihi'nin hem de İç Asya Tarihi'nin parçasıdır.

Son bölümde yazar Liao Hanedanlığı (907-1125) imparatoru Ye-lu A-bao-ji'nin ölümü çerçevesinde bozkır kökenli devletlerdeki hükümdarların iktidar süreleri ile ilgili gelenekleri ele almaktadır. Bu bölümde anlatılanlara göre Ye-lu A-bao-ji'nin ölümü oldukça gizemlidir. Çünkü imparatorun ölüm anında bazı doğaüstü olaylar gözlemlenmiştir. Bundan daha ilginç olan şey ise imparatorun kendi ölümünü üç sene önceden öngörmüş olmasıdır. İmparator devlet erkânı ile yaptığı bir toplantıda önce gerçekleştirmesi gereken birkaç iş daha olduğunu ve ardından öleceğini bildirmiştir. Tam da söylediği tarihte imparatorun ölümü gerçekleşmiştir. Bu enteresan olay her ne kadar bazı araştırmacılar tarafından imparatorun kendisini öldürdüğü gerçeği ile açıklansa da aslında olayın perde arkası daha karmaşıktır. İşte bu bölümde yazar söz konusu gizemli olayı bozkır tahta geçme ve taht veraseti çerçevesinde açıklamaktadır. Göktürkler, Hazarlar gibi bozkır kökenli devletlerde kağan olacak kişinin boğazının bir şal ile sıkılarak ona diğer beyler tarafından ne kadar iktidarda kalacağının sorulduğu bir gelenek vardı. "Kutlu Kağan" anlayışının olduğu bu devletlerde kağanın boğazının sıkılıp da nefessiz kaldığında Tanrı ile irtibat kurduğu ve söyleyeceği rakamın ona Tanrı tarafından buyurulduğuna inanılırdı. Eğer kağanın iktidarı bu süreyi aşarsa ne yapıldığı ise kaynaklarda net bir biçimde ifade edilmemektedir. İşte yazar Ye-lu A-bao-ji'nin tahtta kalma süresini bu gelenek tarafından belirlendiğini düşünmektedir. Esasında imparator kendisine verilen süreyi aşmış hatta iktidarının büyük bölümünü hanedan beylerinin isyanlarıyla uğraşarak geçirmiştir. Ancak yazara göre Ye-lu A-bao-ji ne eski dine ne de bozkır kültürüne sıkı sıkıya bağlı bir liderdi. Onun öldürölmek suretiyle tahtan çekilmeyi kabul etmesi ancak kendisinden sonra veliahtının tahta geçme garantisini sağladıktan sonra gerçekleşmiştir. Bu bölümde Ye-lu A-bao-ji olayı çerçevesinde bozkır kökenli devletlerde eski veraset usullerinin Çin tipi verasete evrilme sürecindeki ilginç örneklerinden birini görmekteyiz.